

9 oktober 1914

Het bombardement van Antwerpen.

Berlijn, 8 oktober. Het grote hoofdkwartier meldt vanavond:

Het fort Breendonk (het zuidelijkste van de buitenste linie aan de westelijke oever van het Kanaal van Willebroek) is genomen.

De aanval op de binnenste fortenlinie en tegelijk de beschieting van de daarachter liggende stadsdelen is begonnen, nadat de commandant van de vesting de verklaring had gegeven dat hij hiervoor de verantwoording op zich neemt.

Rosendaal, 8 oktober, 12 uur 's avonds.

Terwijl ik dit schrijf, dreunt voortdurend de donder van het geschut, met vaak wel 10 slagen in de minuut. Aan de hemel een laaiende gloed van Antwerpen, dat steeds verder in brand wordt geschoten. Daarin ziet ge duidelijk het lichten van de kanonnen. En eindeloos duurt die hel nog maar voort, die gruwzame exodus, die op onze landsgrenzen aan blijft trekken langs de donkere wegen, opgestuwd en onafgebroken.

Ik sprak mensen, die waren in Putte geweest aan de grens, waar ze, van de Huzarenberg af de brandende olietanks hadden zien vlammen. Daar was het artillerieduel om het bezit van die grote, bloeiende stad duidelijk te vernemen geweest in de zware slagen van de Duitse kanonnen met telkens het antwoord uit de lichtere Engelse stukken. Maar veel treffender nog was er geweest die vloedgolf van vluchtelingen, die te voet en op alles wat rijden kon, uitwijken. Wagens overladen vol. Wagens met kinderen, bij gebrek aan paarden, door nonnen getrokken. En weer de goedhartige hulp

van onze soldaten. Wanneer een voerman te hoge prijzen vroeg, namen zij de teugels over en brachten hen om niet naar Bergen op Zoom, waar aan het station dezelfde tonelen zich voordoen als hier. Het stationsplein ook als een kamp, door militairen afgezet, en alle huizen meer dan vol.

Ik verneem, dat de Belgische troepen over de Schelde zijn getrokken om er hun verdedigende positie in te nemen, terwijl de Engelsen de voornaamste oostkant, de sleutel van de stad, voor hun rekening hebben, waarop de aanval der Duitsers immers gericht is. Uit deze opstelling leidt men ook af, dat het Belgische leger, wanneer het tot wijken wordt gedwongen, dit niet zal doen in de richting van ons land, maar naar Oostende. Zodoende zal het voeling kunnen blijven houden met de legers der bondgenoten. Een opzet, die onder meer hieruit zou blijken, dat de jongste Belgische lichten in Engeland worden afgericht.

Inmiddels blijven de gevolgen onbeschrijfelijk aangrijpend, die wij hier van de executie horen en zien. En tot vervelens toe spreek ik u van de treinen met vluchtelingen. Zoveen gingen aldaar de deuren van vijf donkere bagagewagens open, waar wij, bij het licht van een draaglantaarn, 250 wezen ontwaarden. Zeker een 100 kindertjes beneden de vijf jaar schuw en naast elkaar gekropen op de vloeren, slaperig, hongerig, dorstig vooral. De hen begeleidende zusters vertelden, dat zij met hun armzalige kudde twee dagen onderweg waren geweest en sedert vanmorgen vroeg hadden zij niets te eten of te drinken gehad. Maar nauwelijks hadden ze het gezegd, of daar kwamen ze van alle kanten aandragen met dikke boterhammen en glazen water, en het was aandoenlijk zoals de wurmen daar gretig in beten en het opslokten, terwijl de soldaten hen al weer wegdroegen in hun armen. En de ouderen, gehoorzaam, kwamen

in rijen van twee aan twee door het gedrang, ieder met een dekentje over de arm.

Ze schreeuwden nog telkens weer de herinnering uit van de visioenen bij hun vlucht uit de stad. Daar was geen waar meer van verbeelding te schiften, en ik herhaal u enkel wat ik optekende, telkens hetzelfde weer uit verschillende monden.

“Vliegtuigen wierpen hun bommen, een Zeppelin goot een naar nafta riekend brandend vocht uit De granaten floten door de lucht en staken de overgoten gebouwen ontploffend in lichterlaaie.

“Het waren allemaal granaten van een sterk brandstichtend vermogen, want waar ze vielen, laaiden aanstonds de vlammen uit. Doden en gewonden lagen in de straten. Berchem stond geheel in brand, het zuiden der stad is één vuurzee. De schipbrug over de Schelde is kapot geschoten. En om 12 uur vanmiddag ging de politie huis aan huis om de laatste mensen de stad uit te drijven, in een onbeschrijflijke paniek.”

Terneuzen, 8 oktober. Nog de hele nacht en een deel van de dag was hier het kanongebulder uit Antwerpen waar te nemen. Dit werd, naar vluchtelingen beweren, nog alleen door Engelse troepen verdedigd, die heden nog steeds daarheen werden vervoerd. De Belgen zouden gisteravond de brug te Temse hebben doen springen, vanmorgen die te Wetteren. Vannacht zou de uittocht uit Antwerpen van het Belgische leger begonnen zijn. De koning is te Zelzate, de Belgische troepen passeren daar nog steeds westwaarts, andere troepen gaan zuidoostwaarts.

Brussel, 8 oktober. Ingevolge artikel 26 van de Haagse conventie nopens de wetten van de oorlog te land, heeft de generaal von Beseler, de bevelhebber van het Duitse bezettingsleger, door

bemiddeling van te Brussel geaccrediteerde vertegenwoordigers van onzijdige staten, gisterennamiddag de overheid van Antwerpen in kennis gesteld van de op handen zijnde beschieting der stad.

De beschieting is te middernacht begonnen.

Het beleg van Antwerpen.

Men seinde ons gisteravond om kwart voor acht uit Bergen-op-Zoom:

Ik ben juist met een auto uit Antwerpen terug. Het is er een vreselijke toestand. Vannacht om 12 uur is de beschieting van de stad begonnen. Reeds 's morgens had de aankondiging in de bladen gestaan: de stad zou beschoten worden. Dat had aanstonds een grote uittocht ten gevolge. Velen geloofden echter nog niet dat het mogelijk was. Maar om 12 uur 's nachts vielen de eerste granaten.

Dadelijk ontstond er op verschillende plaatsen brand. Vooral in de wijk bij het station Zuid en in Berchem werd zware schade aangericht. Heel de nacht regende het projectielen, soms meer dan 20 in de minuut.

De bevolking vluchtte in de kelders. Maar toch werden velen verrast en verscheidene werden er gedood of gewond. Hun aantal is bij benadering niet op te geven. Bij het station Zuid werden vele huizen geheel vernield. Het hippodroom is afgebrand. Het gerechtsgebouw en het museum zijn zwaar beschadigd.

Vanochtend was er in de stad een ware paniek. Bij tienduizenden verlieten de mensen de stad, meest in de richting van ons land. De meeste winkels waren dicht, de hotels liepen leeg. En aldoor zag

men door de stad gewonde Belgische en Engelse soldaten vervoeren.

Vanochtend om half tien werd de burgerwacht ontwapend. Vele manschappen namen als vrijwilliger bij het leger dienst. De Belgische troepen, die ten westen van de Schelde hadden gestaan, schenen teruggeslagen te zijn. Althans kwamen ze snel over de brug en in boten over de rivier de stad binnen. Vanochtend kwamen nieuwe Engelse troepen uit Oostende, over Gent en Sint-Niklaas, in Antwerpen. Zij gingen aanstonds de voornaamste stellingen buiten de stad bezetten. Ook werd er aldoor Engels en Frans geschut aangevoerd. De binnenste fortelinie zou, gelijk een proclamatie zegt, tot het uiterste worden verdedigd.

Buiten Antwerpen, op de weg in de richting van Nederland, was het een uittocht van mensen, hele karavanen, tienduizenden mensen bewegen er zich voort.

Men schrijft ons uit Vlaanderen, woensdagochtend:

Het plotseling met grote kracht aangepakte beleg van Antwerpen en de woedende pogingen der Duitsers om de Schelde over te trekken en daardoor de verbindingen tussen de Belgische zeekust en de belegerde vesting af te snijden, hebben hier de oorlogstoestand ineens zeer acuut gemaakt en doen een zeer snelle oplossing verwachten.

De Antwerpse bladen, die waarschijnlijk vandaag voor het laatst in de provincie verspreid werden, geven enig nieuws over de stelling.

Het is nog steeds de Nete-linie, die het toneel van de strijd is. De burgerij der stad, door het officiële bericht van gisterenavond ervan overtuigd dat de toestand ernstig en het bombardement op handen

is, schijnt zich zeer koelbloedig te gedragen; het zijn hoofdzakelijk vrouwen en kinderen, die van de gelegenheid om te vertrekken gebruik maken. Walem is vrijdag in de loop van de namiddag verlaten, nadat de bevelhebber het fort in de lucht had laten springen. Van de 600 man garnizoen, kwamen er 450 terug. Voor St-Katelijne-Waver zijn deze cijfers 300 op de 350 man garnizoen. Koningshooikt is eveneens vrijdagmiddag, om 1 uur, verlaten nadat grote Duitse kanonnen de koepel vernield hadden; het overschot is onbruikbaar. Het garnizoen heeft zich terug kunnen trekken.

Gisteren was het artilleriegevecht hevig tussen Waarloos en Lier, de Duitsers leden zware verliezen zonder voordeel te behalen. Tot nu toe is hun bres van geen groot nut geweest.

Dicht bij de Nederlandse grens is gistermorgen een Zeppelin gezien. Deze is echter niet tot Antwerpen kunnen komen, daar hij van alle kanten beschoten werd.

Een ooggetuige deelt ons mee dat het luchtschip neergeschoten zou zijn.

Over het vertrek van koning Albert en koningin Elisabeth naar Oostende seint de Antwerpse correspondent van de Tijd:

Men heeft hen overtuigd, dat het nutteloos en voor het land rampzalig ware zo zij langer bleven.

Mocht de koning worden getroffen of krijgsgevangen worden genomen, dan ware dit erger voor de onafhankelijkheid van België en voor het weerstandsvermogen van het leger in West-Vlaanderen, dan wanneer Antwerpen zelf valt.

Toen de grijze auto met de koning en de koningin zich moeizaam tussen de dichte menigte bewoog, werd de vorst nog geestdriftig toegejuicht, trots alle angst en ellende.

Van andere zijde verluidd, dat koning Albert gisterochtend om 9 uur te Zelzate (vlak bij de Nederlandse grens, ten zuiden van Sas van Gent) is aangekomen.

De militaire medewerker van de Times, die erop wijst, dat de strijd tussen de Duitsers en de bondgenoten gevoerd wordt op 70 mijl afstand van Antwerpen, vertrouwt dat het Antwerpse garnizoen een uitval uit de stad zal doen en zal trachten de belegeraars te overweldigen en hun geschut te vernietigen. Hij acht het waarschijnlijk dat de Duitsers voor Antwerpen gevaarlijk zwak zijn en dat nu voor de Belgen het ogenblik is gekomen om hun laatste en meest grootse poging te doen om zich te wreken.

Elders in hetzelfde nummer van het blad, in een telegram uit Antwerpen wordt de sterkte van de Duitse troepen op 125.000 man geschat, die wel voorzien zijn van zwaar belegeringsgeschut, waaronder enkele stukken van 28 cm en waarschijnlijk een van 42 cm, waarvan echter een spaarzaam gebruik wordt gemaakt.

Aan het telegram door het Nieuws van de Dag ontvangen, ontlene wij nog:

“Het is de Engelsen ernst Antwerpen te behouden. In de binnenste fortelinie werd het zware scheepsgeschut opgesteld en van daar uit een onafgebroken bombardement op de Duitse stellingen begonnen. Het oppercommando over de troepen werd in Engelse handen gegeven en Belgen en Britten streden gezamenlijk de strijd tegen een overmachtige vijand. Was aanvankelijk alleen de aanval door de Duitsers gedaan op de bres in de fortelinie, maandag werd

die met grote hevigheid met flankuitbreiding ondernomen en op de overgangen over de Nete bij Lier en op de forten bij Puurs. Oorspronkelijk wisten de Duitsers door te breken tussen Boom en Puurs, doch de Engelse versterkingen, welke over Rupelmonde snel oprukten, kwamen hun strijdmakkers te hulp, en bloedig werd de aanval afgeslagen, waarbij de bajonet de beslissing bracht en honderden en honderden vielen.

De Belgen hadden alle bruggen over de Nete en de Rupel opgeblazen, maar toen dinsdag de Duitsers Lier en Puurs weer met ongewone heftigheid aanvielen, konden de verdedigers niet voorkomen, dat de Duitsers bij Boom over te Nete en de Rupel wisten te komen. Onder dekking van een vreselijk geschutvuur zwommen Duitse pontonniers de Nete over, het werk van twee kanten aanvattend; zo slaagden de Duitsers er in een pontonbrug te slaan, waarover ze hun mannen en hun zwaar geschut konden transporteren. Terwijl de aanvallen op Lier en Puurs onverflauwd doorgingen en nog doorgaan, werd het zware belegeringsgeschut opgesteld en het bombardement aangekondigd.

“Om 12 uur gisternacht werd de bedreiging uitgevoerd. De hele plattelandsbevolking uit de sector noordelijk van de Nete vluchtte naar Antwerpen, dat men veilig dacht. Duizenden stadsbewoners vluchtten aan de andere zijde er uit, naar ons land, maar de stad bleef overvol met mensen.

“Toen het bombardement begon, is de bevolking, die bevend afwachtte, uit de stad of in de kelders gevlucht. De treinen konden zo gauw niet weg, want de Zuidstatie was al gauw in brand geschoten en ook van de Middenstatie vertrokken geen treinen meer. Alleen door het Land van Waas, naar Essen en Roosendaal

kon men gaan, doch er was gebrek aan materieel gekomen, daar alles voor troepenbewegingen werd gebruikt.

“Een artillerieduel ontstond. De Engelse snelvuurkanonnen sloegen regelmatig hun vier achtereenvolgende slagen uit de tweede linie en bij Boom antwoordde het Duitse snelvuurgeschut met vijf snelle slagen. De Duitse granaten sloegen in het zuidelijke gedeelte van de stad en vooral ook in het voorstadsje Berchem en de Zurenborgwijk. Die gedeelten leden erg. Telkens kwam fluitend een granaat er op af en dan sprong met een helse klap het moordwerktuig uiteen. Of er veel doden vielen, of de schade groot was, of de gebouwen met rood-witte vlaggen gespaard bleven, weet ik niet.

“Was tot één uur ‘s nachts slechts het zuidelijk gedeelte van de stad geteisterd, daarna vlogen de granaten ook over het oostelijk en noordoostelijk deel van Antwerpen. Het verdragende geschut slingerde zijn dodelijke projectielen zelfs tot over de stad. Er stond in het noordoostelijk deel een trein klaar, die spoorwegpersoneel, als de nood drong, naar Nederland zou voeren. Die trein zou ‘s nachts om één uur reeds vertrekken, maar pas na drieën durfde men de reis ondernemen, en de reizigers hoorden twee uur lang het angstaanjagende geluid van de projectielen om en over zich heen.

“Om 8 uur kwam die trein in Roosendaal aan en de mensen geloofden een hel te zijn ontvlucht. De enorme troepenmassa’s der Duitsers schijnen alles er op gezet te hebben, Antwerpen in hun bezit te krijgen. De Belgen en de Britten zetten er van hun kant alles op, om de stad te behouden. Men strijdt met ongekende dapperheid, zonder aan wijken te denken. En het feit, dat de Britten bij de verdediging van de vesting de leiding hebben en steeds versterkingen aanvoeren wijst er op dat Engeland tot het laatste zal trachten, niet “het pistool op de borst” te krijgen.”

Uit Aken seint men aan de Tijd:

De belegeraar van Antwerpen, generaal von Beseler, is een uiterst bekwaam krijgskundige, die reeds 64 jaar oud is. Hij werd in 1850 geboren, bracht zijn jeugd te Berlijn door en trad op 18-jarige leeftijd in het leger. Hij maakte twee jaar later de veldtocht van 1870 mee en ontving toen het IJzeren Kruis. Hij nam deel aan het beleg van Metz en Parijs.

Na de oorlog werd hij leraar aan de militaire academie en later zag hij zich in de generale staf opgenomen. Hij is in 1893 afdelingschef geworden in het ministerie van Oorlog. In september 1904 werd hij benoemd tot chef van het ingenieurs- en pionierskorps en tot generaal-inspecteur der vestingen. Vooral op het gebied van vestingbouw is hij een deskundige, en vandaar waarschijnlijk, dat hem het beleg van Antwerpen is toevertrouwd.

In 1907 werd hij tot generaal benoemd en in 1909 was hij opperscheidsrechter bij de grote manoeuvres. In 1912 werd hij op non-activiteit gesteld. Maar, evenals von Hindenburg, bood hij bij het uitbreken van de oorlog zijn diensten weer aan het vaderland aan.

De Kölnische Volkszeitung verneemt van een Duits officier uit Waver, ten noordoosten van Mechelen:

“De schone, grote door ons uitdrukkelijk op bevel van de commandant van de zware artillerie bij de aanval gespaarde kerk van deze plaats, is, gelijk ook het grote, met het Rode Kruis voorziene Ursulinenklooster door de Belgen roekeloos in brand geschoten zodra de plaats in ons bezit kwam”

Gelijk men weet, is van Belgische zijde zelf gemeld, dat de kerktorens zijn vernield, maar dat het geschiedde uit militaire overwegingen, namelijk om de Duitsers te beletten ze als uitkijk te gebruiken, of om voor het Belgische geschut vrij baan te maken.

Vandaag hebben vele Antwerpenaren per schip hun geteisterde stad verlaten. De stoomschepen prinses Marie José, Comtesse de Flandre en Belgique zijn vol vluchtelingen Vlissingen gepasseerd, op weg naar Zeebrugge. De Leopold II en de Princesse Henriette, eveneens vol vluchtelingen, passeerden Vlissingen met bestemming naar Oostende.

De Schelde en het Rode Kruis.

Het Engelse gezantschap heeft aan De Telegraaf medegedeeld, dat de Engelse regering de toestemming gevraagd heeft om hospitaalschepen onder de Rode Kruisvlag naar Antwerpen te zenden, om daar gewonden te halen.

Dit verzoek heeft onze regering onmiddellijk ingewilligd.

Uit Vlissingen meldt men ons:

Op de rede hier ligt thans het Engelse ambulance-schip China N° 6, hedenmorgen hier van Sheerness aangekomen, dat met het oog op de toestand te Antwerpen voorlopig hier blijft. Gewonden kunnen dan per sleepboot naar hier worden gebracht.

Oostende, 8 oktober. Het bombardement van Antwerpen was verschrikkelijk. De Duitsers hebben met granaten geschoten, die het gedeelte van de stad tussen het zuiderstation en het paleis van justitie in brand hebben gestoken.

Hier loopt het gerucht, dat de Duitsers naar de linkeroever van de Nete zijn teruggeslagen.

Roosendaal, 9 oktober. De hele nacht door de donder van het kanon en de trossen vluchtelingen langs de wegen. Zij vertellen, dat in het zuiden van Antwerpen overal huizen branden, noemen nationale school, Harmoniestraat en de Gasthuisstraat, die reeds meer naar het centrum der stad liggen.

Roosendaal, 9 oktober. Zestigduizend Engelsen zijn vannacht om 3 uur over Oostende met zwaar geschut in Antwerpen binnengekomen. De Engelsen hebben een op de Schelde gericht fort opgeblazen om het voor de Duitsers onbruikbaar te maken.

Roosendaal, 9 oktober. De Engelse bezetting van het fort St. Anne heeft voor een Duitse overmacht zelf dit fort in de lucht laten springen.

Roosendaal, 9 oktober. Het is schier onmogelijk, om uit de overspannen verhalen der vluchtelingen, die gisteren en vannacht uit Antwerpen hier zijn aangekomen, de waarheid op te sporen. Van betrouwbare mannen, onder meer van een Engelse journalist, die gisterenmiddag aan de generale staf is geweest, verneem ik, dat de Belgische bezetting teruggetrokken zou zijn in de richting van Oostende en het beheer der stad aan de Engelse troepen had overgelaten. Er zouden van die troepen heel wat zijn aangekomen; men spreekt van 80.000. Dat het vervoer gemakkelijk gaat, bleek nog zondag, toen 120 Londense autobussen door Antwerpen trokken.

Ook is sedert een paar dagen de helft van het garnizoen van Parijs ter versterking naar Antwerpen op weg. Of het reeds aangekomen is, weet men niet. De Engelse journalist had de indruk gekregen, dat

het de bedoeling zou zijn, om de stad over te geven ter voorkoming van verdere verwoesting.

De geschiedenis van het opgeblazen fort, die ik u in verschillende vormen seinde, schijnt hierop neer te komen, dat de Engelsen het oude fort St. Anna aan de Schelde, over de stad, in de lucht hebben laten springen, opdat de Duitsers zich daarvan niet kunnen bedienen om de aftrekkende troepen naar Oostende in de weg te schieten.

De aan de overkant gelegen zoutentrepots bij de dokken zijn in brand gestoken om het materiaal voor het slaan van bruggen over de Schelde te vernietigen. Dit vooral zal de laaiende gloed zijn geweest, die we gisteravond hier zagen.

Men weet, dat de beschieting van de stad geschiedt uit de richting Lier. Gisteren zou dit vooral gebeurd zijn met het 15 cm geschut.

Welingelichte mensen twijfelen aan het plan om de stad over te geven op grond hiervan, dat men gisteren heel de bevolking aangezegd heeft Antwerpen te verlaten.

Vluchtelingen brengen als trofeeën splinters van granaten mee.

De Belgische genie heeft de Schijnpoort in de lucht laten springen. Op het hospitaal Stuivenberg, waarin 300 gekwetsten liggen, zijn twee bommen gevallen. Het paleis van justitie staat nog steeds in brand. Men heeft geen gelegenheid de brand te blussen, wegens gebrek aan water.

Het weeshuis in de Louisestraat staat ook in brand. De wezen zijn gevluht.

Op de Steenweg naar Lier staan drie Engelse kanonnen van groot kaliber, welke de gehele steenweg bestrijken. Men vecht die kant op nog hevig.

In de middenstatie zijn de beide koepels door granaten getroffen en ongeveer tot gruis geslagen. De Zuiderstatie is geheel afgebrand.

Londen, 9 oktober. De Antwerpse correspondent van de New York World seinde zondagavond, dat de bevelvoerende generaal van de Duitse belegeringstroepen aan Brand Whitlock, de Amerikaanse gezant te Brussel, had medegedeeld dat hij de vermaarde kerken, historische gedenktekens en musea te Antwerpen voor de vernieling door het granaatvuur bij het te verwachten bombardement wilde behoeden.

Hij zegde toe, dat, indien de Belgische regering de formele verzekering wilde geven, dat deze gebouwen niet voor militaire doeleinden gebruikt zouden worden en de Amerikaanse consulaire overheid er op zou willen toezien, dat die belofte werd nagekomen, de Duitse kanonnières zouden trachten genoemde bouwwerken geen schade toe te brengen.

Het Belgische ministerie van buitenlandse zaken gaf de verlangde verzekering en was bezig op een plattegrond van de stad de kerken, musea en hospitalen aan te geven, welke plattegrond aan de Duitse generale staf te Brussel zal worden toegezonden.

Daar, wat duidelijk is, slechts een Amerikaan deze taak op zich kon nemen, zegt Powell, de correspondent, hebben de Belgische regering en de Amerikaanse consul-generaal mij verzocht, of ik bereid was als gevolmachtigde op te treden en de aanvaarding van het aanbod door de Belgische regering en de plattegrond van

Antwerpen aan de Duitse militaire overheid te Brussel te doen toekomen.

Natuurlijk stemde ik toe en om mij een officiële positie te verschaffen heeft consul-generaal Diederich mij tot vertegenwoordiger van de consul-generaal benoemd en het Belgische ministerie van buitenlandse zaken stemde erin toe mij onmiddellijk mijn exequatur uit te reiken.

Het verhaal van een getuige.

Breda, 9 oktober. Tot op het laatste ogenblik hebben de Antwerpenaren erop vertrouwd, dat zij in hun stad volkomen veilig waren, en toen ik in de avond van de 6^e (dinsdag) te Antwerpen aankwam door de Deurnse Poort, heerste er nog een betrekkelijke rust, al maakte de niet verlichte stad dan ook een eigenaardige indruk. Het licht der winkels was verborgen achter jaloezieën en gordijnen en alleen hier en daar viel een schaarse schijn op de straat. Die nacht donderde het geschut van 's avonds 11 uur af en slapen was vrijwel onmogelijk door de slagen, die de ruiten deden rinkelen.

In de morgen van de 7^e (woensdag) bevatten de bladen een officiële mededeling, waarin werd gezegd, dat het bombardement van de stad elk ogenblik kon beginnen en waarin de burgers werd aangeraden zo spoedig mogelijk bij de beschieting een schuilplaats te zoeken in de kelders, die dan nog met matrassen en zakken zand moesten worden beschut. Deze mededeling veroorzaakte een paniek en duizenden trokken reeds dadelijk de stad uit. Toch veranderde de aanblik der stad weinig. De trams reden nog. De krantenverkopers deden hun kreten horen. Alleen aan de stations en aan de Schelde was de paniek goed merkbaar.

Daar zag men ook Belgische troepen terugkomen van het gevechtsterrein, uitgeputte en uitgehongerde mannen, besmeurd met modder, sommige met gewone hoeden voor hun militaire hoofddekseel. Ook vele gewonden zag ik op straat, waaronder enkele lichtgewonde Engelsen. De zwaargewonden waren allen dadelijk vervoerd naar Oostende.

De stemming van de burgers, die in de stad bleven, was gedrukt, maar nog niet wanhopig, en meermalen hoorde ik heftig protesteren tegen mensen, die alarmerende geruchten vertelden.

Maar de nacht van woensdag op donderdag werd er een van ontzettende verschrikking. Te acht uur 's avonds waren, zoals verordend was, alle cafés en winkels gesloten. Nergens brandde meer licht en te 9 uur vielen de eerste projectielen op de stad. Het vuur was dadelijk zeer hevig. Duidelijk kon men de projectielen horen aanfluiten en dan met donderend geweld inslaan. Weer lag ik heel de nacht wakker, maar tegen zes uur 's morgens viel ik toch in een slaap, die evenwel niet lang zou duren, want te ongeveer acht uur kwam de hotelier zelf me wekken, bonzend op de deur en schreeuwend: "Hoe kunt ge slapen bij zo een situatie. De halve stad staat in brand."

En inderdaad, vanuit mijn venster zag ik grote rookwolken drijven over de stad. Nog steeds donderde het geschut. Men vertelde, dat Berchem en de buurt bij de Zuiderstatie het meest hadden geleden. Vanaf de Groenplaats ben ik daarop de Nationale Straat ingewandeld. De trams liepen niet meer. Kranten waren niet te verkrijgen. De burgerwacht had bevel gekregen haar wapens in te leveren.

Aan het einde van de nationale straat vielen nog steeds de granaten. Binnen een minuut vielen er op enige afstand van mij drie, waarvan twee ontploften en brand veroorzaakten, één niet ontplofte en alleen een gat sloeg in het dak van een huis.

Hier en daar hadden mensen de straat opgebroken en schepten zij zand om zakken te vullen, die ter bescherming zouden moeten dienen. Een tweetal gedode burgers zag ik wegdragen. Hoeveel doden en gewonden er in het geheel waren kon niemand me met zekerheid zeggen.

Zoals ik gisteren reeds uit Bergen op Zoom seinde, was de aangerichte schade aanzienlijk en zij vermeerderde nog met de minuut. Een razende angst had zich van de mensen meester gemaakt en reeds dadelijk, 's morgens, begon een uittocht, die alles overtrof wat ik tot nu toe gedurende deze oorlog zag.

Aan de Schelde, bij de afvoerplaats der boten, en aan de stations stonden menigten van duizenden, maar het vreselijkste was de uittocht der vele tienduizenden, die te voet naar de Nederlandse grens gingen. Ik heb die uittocht meegemaakt. Van Antwerpen tot aan onze grens was het een lange droeve stoet van mensen en dieren. Hele kudden vee werden meegedreven door in doodsangst vluchtende boeren uit de omstreken. Jonge mensen waren er, die een oude grootmoeder op een kruiwagen vervoerden. Voertuigen van allerlei soorten zag men. En al die vluchtenden keken telkens om naar hun stad, die in vlammen en rook opging.

Dan waren er moeders, die luid jammerend rondliepen, zoekend naar hun verloren kinderen. Anderen waren als verdwaasd en lachten luid, als ze wat zagen. Even buiten Antwerpen zag ik de eerste, met krijt op een muur geschreven mededeling van een

vluchteling: “Marie van de Meren is naar Kapellen en zal daar wachten”. Deze manier van mededeling werd door velen gevolgd en overal verder zag men weer dergelijke opschriften, als: “Karel Franken, uw zoontje John is bij uw broer Jan. Ze zijn samen in Kapellen.”

Voedsel was in de dorpen, die ik doortrok, niet te krijgen, tot ik tenslotte een winkel vond, waar men nog enige busjes kreeft in voorraad had. Ik heb er een gekocht, maar later de helft geruild voor een snede grof brood van een arbeidersvrouw, die met zeven kinderen was weggevlucht.

Te midden van al die ellende kwam ik eindelijk te Putte, op Nederlands gebied.

De oorlogstoestand.

De telegrammen, die in dit blad over het beleg van Antwerpen melden, geven weinig aanleiding tot commentaar. Het nauwe verband tussen de aanval op Antwerpen en de grote slag, die men de slag aan de Aisne noemt, is steeds duidelijker geworden. De strijd om Antwerpen is slechts een onderdeel van de grote slag. De Engelsen hebben aanzienlijke troepenmachten naar Antwerpen gevoerd, maar toen zij er kwamen was de zuidoostelijke sector van de buitenste fortengordel al gevallen. In dit verband herinneren wij aan de uitlating van de militaire medewerker van de Times. Het ogenblik is voor de Belgen gekomen zegt deze om door een krachtige uitval de beslissing in de slag op de noordelijke vleugel ten gunste van de bondgenoten te doen omslaan. Het is zeer wel mogelijk dat de troepenlanding van Engeland naar Antwerpen reeds was beraamd voor dat de stad werd aangevallen, om samen met het Belgische veldleger de Belgische verbindinglijnen van het

Duitse leger te bestoken. Mogelijk diende de Duitse aanval om dit plan te verijdelen. Evengoed kan natuurlijk het omgekeerde het geval zijn en dienen de Engelse versterkingen eenvoudig om de Duitse aanval af te slaan. Het bericht intussen, dat hedennacht niet minder dan 60.000 Engelsen met zwaar geschut Antwerpen zijn binnengekomen, mag men ons inziens niet dan onder voorbehoud aanvaarden. De Duitsers hebben Breendonk genomen en zijn over de Schelde heen. Zij zullen nu niet talmen om, zo spoedig mogelijk als dat in hun macht staat, de spoorwegverbinding Gent-Sint-Niklaas af te snijden. Dan blijft het nog langs één weg mogelijk per spoor uit Oostende Antwerpen te bereiken, namelijk over Sint-Niklaas, Moerbeke, Assenede, Eeklo.

Uit Antwerpen.

Twee Antwerpse heren, die gisteravond hier ter stede zijn aangekomen, hebben ons vanmiddag nog een ogenblik zitten vertellen van de belegering van hun stad. Begrijpelijkerwijze konden zij ons niet veel nieuws vertellen. Wat er bekend was van het ogenblik af, dat de grote stroom uitwijkende Antwerpenaren zich over ons land begon uit te storten, is onze lezers de laatste dagen van verschillende zijden medegedeeld. Vóór we hier nog de enkele bijzonderheden over vertellen, die wij van de beide Antwerpenaars vernamen, moeten wij uit hun naam eerst gewag maken van hun dankbare gevoelens jegens ons land en zijn bewoners voor al hetgeen er in deze oorlogstijden voor de geteisterde Belgen gedaan is. Onze bezoekers spraken daar in zo opgetogen bewoordingen over, dat wij die niet over zullen brengen. En zij zegden het herhaaldelijk, dat de liefdevolle zorg, waarmee zoveel uitgeweken Belgen in ons land opgenomen waren, wel het beste bewijs was, dat er voor het betreuenswaardige misverstand,

dat er in het begin van de oorlog aan Belgische zijde bestaan heeft, niet de minste grond was.

Wat nu het bombardement van Antwerpen betreft, vernamen wij, dat niet de Duitsers, gelijk gemeld is, de petroleumtanks vernietigd hebben. Dat hebben de Antwerpenaren zelf gedaan. Eén der tanks hebben zij in brand gestoken, de overigen hebben zij leeg laten lopen.

Antwerpse bladen hadden de dag vóór het bombardement begon de bewoners der stad aangeraden, in hun kelders te gaan en er te blijven. Onze bezoekers spraken de vrees uit, dat door die maatregel heel wat mensen zullen omkomen, misschien reeds omgekomen zullen zijn. Immers, worden de huizen platgeschoten, dan zullen zij, die in de kelders gevlucht zijn, onder het puin bedolven worden en zo de dood vinden.

Toen in de nacht van woensdag op donderdag het bombardement over Antwerpen losbarstte heeft een van de beide heren, die ons bezocht, de stad verlaten. Over Essen is hij, als zo velen zijner landgenoten, gisteren in ons land gekomen. Een stadgenoot verleent hem huisvesting en men had hem dankbaar moeten horen vertellen van de heerlijke rust, die hij vannacht genoten heeft, bevrijd van het helse, oorverdovende lawaai van de granaten, die de laatste dagen vóór zijn vertrek het leven te Antwerpen tot een verschrikking maakten. “Het was, zegde hij nu, alsof men gek ging worden”.

Een der voorzorgen door de overheid te Antwerpen genomen, zo vernemen wij nog, was deze, dat de wilde dieren uit de Antwerpse diergaarde, tijgers en leeuwen, naar Engeland overgebracht waren. En met medelijden sprak onze zegsman ook over de vele huisdieren,

die er nu, bij de grote uittocht, onverzorgd te Antwerpen achtergelaten zijn. U had eens moeten zien, zegde hij, hoe onrustig de dieren tijdens het bombardement waren. Het leek wel of de honden en katten het gevaar voelden aankomen.

Wat Belgische vluchtelingen verhalen.

Wij hadden nog een gesprek met een Antwerpenaar, die gister nacht, na een uiterst vermoeiende tocht met zijn gezin, vrouw en drie kinderen, hier aangekomen is. Zo versuft waren de mensen aanvankelijk, dat er geen woord uit hen te krijgen was. Doch nadat ze vannacht voor het eerst weer eens in een bed geslapen hadden, waren ze vanochtend al dadelijk beter gemutst, ofschoon de zenuwen toch nog danig in de war zijn. De jongste van de familie, een ventje van een jaar of vier, was vanochtend vroeg weer met de schrik wakker geworden. "Komt er een bom moeder" had hij schrikachtig gevraagd, toen de heimachine aan het einde van de straat begon te dreunen ...

Woensdag, zegde de Antwerpenaar, zijn wij weer voor de zoveelste keer in de kelder gekropen. Daar waren wij nu allemaal al zo geheel op ingericht. Beddengoed was er altijd in de kelder en dan eetwaren voor tenminste een paar weken. Tegen de avond werd het al erger in de stad; aldoor maar dat ellendig gefluit van de granaten, een sarrend gemeen gefluit dat je zenuwen kapot maakt. Tegen de ochtendstond begrepen we toch dat het ook in de kelder niet te houden zou zijn. Overall kwamen de granaten terecht, granaten waarvan er één in staat bleek om een geheel steegje te verwoesten. Van alle kanten ging de boel in vlammen en toen in wilde angst vlogen allen als zinnelozen de straten door, de stad uit. Ouden van dagen werden zo goed en zo kwaad als het ging voortgesleept, vaders en moeders droegen de hele kleintjes op de rug en de

oudere kinderen torsten de pakken. Ach, in de uitzinnige angst en de haast hadden vrijwel de meesten het hoognodige achtergelaten en maar meegenomen wat voor de hand lag. Heel het hebben en houden gepakt in één grote, bont geruite handdoek. Hoe wij God dankten toen wij eindelijk die fel brandende stad, een hel, achter ons hadden en de afgrijselijke granatenmuziek niet meer te horen was.

En toch: alles lieten wij daar in die stad achter. Ik mijn kleine boekwinkeltje, dat na jaren van hard werken en zuinigheid, toch al zo aardig gegroeid was. Zeker wel voor een 8 à 10.000 frank zat er in mijn zaakje. Maar wat heb ik eraan. Het beetje kasgeld dat er was zit in de portemonnee. Als dat op is, wat dan? Maar u moet niet denken dat wij de moed erbij verliezen. Ziet u, wij geloven wel dat de Fransen en Engelsen het winnen zullen, en zodra het bombardement gedaan is, trekken wij weer naar onze stad terug, om een leven opnieuw te beginnen.

Met dat al zijn wij toch innig dankbaar voor alles wat die beste mensen in Holland voor ons doen en dat, terwijl er in hun eigen land ook al zoveel geleden en dientengevolge zoveel gevraagd wordt. Er is al dadelijk in Roosendaal toch zo best voor ons gezorgd. Die soldaten! Niets was de brave jongens te veel; zij droegen de kinderen, zij sjouwden onze pakken, zij brachten brood en melk aan, reepjes chocolade voor de kleuters en een sigaar voor de mannen. En al die dames en heren vannacht heel laat nog op de statie te Rotterdam deden dan toch ook al zo hun best, dat wij er ten slotte beduusd van stonden. Iedereen was zo vriendelijk, zo voorkomend, zo dadelijk tot helpen bereid; geen moeite scheen de mensen te groot. Neen, u kunt erop rekenen dat wij het niet gauw vergeten zullen wat de Hollanders nu voor ons gedaan hebben en nog doen.”

Uit Antwerpen.

De laatste diplomatieke vertegenwoordigers, die zondag uit Antwerpen vertrokken, waren de gezanten van de Drievoudige Entente. Het stoomschip Amsterdam had heel de dag zaterdag onder stoom gelegen met alle bagage aan boord. Velen sliepen 's nachts reeds aan boord. Zondagochtend vertrok de boot.

Het beleg van Antwerpen.

De militaire medewerker van de Times, die erop wijst, dat de strijd tussen de Duitsers en de bondgenoten gevoerd wordt op 70 mijl afstand van Antwerpen, vertrouwt dat het Antwerpse garnizoen een uitval uit de stad zal doen en zal trachten de belegeraars te overweldigen en hun geschut te vernietigen. Hij acht het waarschijnlijk dat de Duitsers voor Antwerpen gevaarlijk zwak zijn en dat nu voor de Belgen het ogenblik is gekomen om hun laatste en meest grootse poging te doen om zich te wreken.

Elders in hetzelfde nummer van het blad in een telegram uit Antwerpen wordt de sterkte van de Duitse troepen op 125.000 man geschat, die wel voorzien zijn van zwaar belegeringsgeschut, waaronder enkele stukken van 28 cm en waarschijnlijk een van 42 cm, waarvan echter een spaarzaam gebruik wordt gemaakt.

10 oktober 1914

Roosendaal, 9 oktober. Vanavond half negen is hier bericht ingekomen, dat Antwerpen door de Duitsers is genomen.

Berlijn, 9 oktober. Het grote hoofdkwartier meldt vanavond: vanochtend zijn verscheidene forten van de binnenlinie van Antwerpen gevallen. De stad bevindt zich vanmiddag in ons bezit.

De bevelhebber en de bezetting hebben de vesting verlaten. Slechts enkele forten zijn nog door verdedigers bezet. Aan het bezit van Antwerpen doet dat echter niets af.

Roosendaal, 9 oktober. Toen ik hedenmorgen Antwerpen verliet, begonnen de Engelsen in westelijke richting af te trekken, nadat de Belgen hen reeds voor waren gegaan. Vanochtend vonden hevige ontploffingen plaats, waarschijnlijk veroorzaakt door het in de lucht laten vliegen van forten.

De vijf petroleumtanks waren eergisteren reeds in brand gestoken door de Belgen om te voorkomen dat ze in Duitse handen vielen. Gisteren de hele dag stonden zij in lichterlaaie. Gisteren namiddag werden alle lichters, met graan geladen, om dezelfde reden tot zinken gebracht.

Evenzo werden gisteren verschillende lichters tot zinken gebracht met de bedoeling om de doorgang tot de Schelde te belemmeren. De Rijkssluizen werden opgeblazen. Hedenmorgen bij mijn vertrek was de stad vrijwel verlaten. Op de straten zag men slechts havenbeambten, en enkele militairen.

De Belgen verlieten de stad in de richting van Boom, terwijl de Engelsen over de pontonbrug bij Vlaams Hoofd de stad verlieten en daarna de brug opbliezen.

Roosendaal, 9 oktober. Van ambtelijke zijde wordt te Roosendaal bevestigd dat de Duitsers Antwerpen hebben bezet. Men kan hier echter nog duidelijk geschutvuur horen.

Roosendaal, 9 oktober. Vanmiddag om 4 uur ben ik per auto naar Putte gereden op ongeveer 17 km afstand van Antwerpen. Op een heuvel staat daar een uitkijktoren, die over veel laag dennenhout

uitziet op de stad. Toen wij daar aangekomen waren, begon het reeds te schemeren, en doordat het zeer heilig was, konden we zelfs de dichtbij gelegen forten niet zien, waar men gisteren bij klaar licht de soldaten op de koepels had zien lopen. Heren, in wiens gezelschap ik was, hadden hier gisteren een Taube over Antwerpen zien drijven en duidelijk de torens, de koepel van het grote station en de fabrieksschoorstenen onderscheiden. Ze hadden de petroleumtankers zien ontbranden, hun oren hadden getrild van het aanhoudend geschutvuur. En zo hadden zij het bombardement voor ogen gehad door hun kijkers.

Granaten hadden zij zien springen, de rookwolken, zoals de Etna die afgeeft, uit de beruchte 42 cm Brommer, die om het half uur vuurde. Ook hadden zij een stuk gezien, dat getroffen werd. Eerst vuurde het regelmatig, toen was er een vlam en een stofwolk, en daarna werd het vuren gestaakt.

Nu zagen wij alleen eerst het hoog op lekken van vurige tongen, ter hoogte van waar de heren gisteren de middenstatie hadden verkend. Hoe donkerder de avond viel, des te heviger werden de vlammen, tot wij ter rechterzijde daarvan telkens nieuw vuur zagen oplichten en weer verdwijnen. Juist zoals men 's nachts ziet bij een flessenfabriek, maar hoog in de lucht.

En eindelijk constateerden wij ook nog brand op andere plekken, waar het echter spoedig weer doofde en telkens opnieuw opsprong. Het gebulder van het geschut klonk nu heel ver weg. Toen het goed donker was, zagen we als vurige bellen de brisante granaten springen, dan ook weer had een granaat blijkbaar een huis getroffen, een explosie, een vlam, en weer weg. Gloeiende projectielen flitsten op. Een deskundige zei dat dit was om de stukken in te schieten. Regelmatig vielen de granaten, en een zegde

er: Zo schieten ze toch in korte tijd heel Antwerpen in brand. Dan weer constateerde onze technicus, dat verschillende kanonnen nu op één punt gericht vuurden. Hierbij gloorde telkens de lucht ros op. En na de vlam hoorden wij tweemaal de schoten, eerst van het afgaan, dan van het inslaan. Tot de horizon weer duister werd, en opeens als een St. Elmusvlam sprong op een hoge toren.

In de vredige avond onder de sterren ging langzaam hier en daar een lichtje aan in een boerenwoning, een late vogel piepte. Maar steeds door klonk het klaaglijk geloei van koeien die niet gemolken waren.

Dan kroop langs de kim weer die rode gloed aan, maar veel minder dan gisterenavond.

De deskundige zegt, dat wij het schieten horen van bewesten de Schelde, waar de Belgen staan met hun lichte geschut. Een huivering bevangt ons. Het wordt een koude nacht, en we durven niet doordenken aan die duizenden en duizenden, die zieken, de heel oude mensjes, de kleine kinderen, de zuigelingen ongeteld, die nu niet verder zijn kunnen komen op de lange weg over onze grens naar Bergen op Zoom en maar moedeloos neergevallen zijn langs de berm, in de greppels, in de bossen.

Tienduizenden afgetobde vluchtelingen onder die sterrenhemel in de kou, in de nevel, in het donker van het vreemde land, zonder dekking, zonder voedsel, zonder drinken, zonder te weten waar morgen heen, met niets dan zwarte zorgen in de toekomst.

De grensposten zeggen ons dat ze gisteren de granaten hebben horen fluiten. Reeds eerder had de Belgische genie hier de bossen achter de forten, die voor ons liggen, afgebrand. Het fort Ertbrandt

ligt op 20 minuten lopen afstand. Wij zien er een schijnsel. De schildwachten weten: ze zijn er aan het koken.

Als rood verschietende sterren zien wij het lichten over de stad, als er van doel wordt veranderd. Maar onze technische gids merkt op dat de granaatkartetsen zich openen in de richting van west naar oost, en dat zij door de Belgen op de Duitsers worden geworpen, waar de projectielen hun scherven en schroot los kletsen op de troepen. De vlammen die wij dan zien zijn de tijdhuizen. Overdag zijn de kanonnen gesteld, zijn elevatie en derivatie gegeven, en in dezelfde richting schieten zij 's avonds door op hun doelen. Het veldgeschut is daar dan gemiddeld een vier kilometer van verwijderd.

Zo blijft het schouwspel nu en dan oplaaien van verre brand, en het lichten van die vurige ballen tegen de nachtlucht. Dan telkens weer duisternis, waar onze verbeelding niet in durft dringen. En als we beklemd en zwijgend door de donkere boslanen naar de auto terugkeren, is het of er telkens weer licht opflitst, dat de stammen der bomen ros beschijnt. Maar meer en meer verstomt de verre donder van het geschut.

Roosendaal, 9 oktober. Van verschillende zijden wordt meegedeeld, dat in Berchem, de voorstad van Antwerpen, tussen de Duitse en Engelse troepen een hevig bajonetgevecht geleverd is. De Engelse infanteristen zouden terug hebben moeten trekken. De brand in Antwerpen duurt met grote hevigheid voort. Op de Eierenmarkt en de Handschoenmarkt staan de huizen in brand en in de magazijnen van Nieuw-Engeland is het één vuurmassa. Het klooster in de Congostraat is door de bommen getroffen. De daar aanwezige zusters Franciscanessen zijn te voet tot Kapellen gevlucht en van daar per trein hier naar toe.

In de kelders van het gasthuis aan de Louisestraat, dat door bommen getroffen is, zijn nog 150 gekwetsten, waaronder ruim 100 Duitse soldaten.

Roosendaal, 9 oktober. Het fort Merksem (vlak benoorden de stad en ten oosten van de Schelde in de binnenste fortenring gelegen) is door de Belgen opgeblazen. De Duitse troepen zijn er eerst na hevige tegenstand in geslaagd, over de Schelde te komen.

Keulen, 9 oktober. Toen hedenavond het Keulse bestuur bevestigde dat Antwerpen is gevallen en dat de Duitsers de stad hebben bezet, maakte zich een grote opwinding van de bevolking meester. Alle klokken luidden, ook de Domklok. De hele stad was binnen enkele minuten in vlaggentooi.

Duitse schepen te Antwerpen vernield.

Essen, 9 oktober. De Rheinisch Westfalische Zeitung heeft een bulletin uitgegeven, waarin onder dagtekening van heden uit Rotterdam aan het blad bericht wordt, dat in de haven van Antwerpen 32 Duitse schepen, waaronder de Gneisenau van de Nord-Deutsche Lloyd en verscheidene andere grote zeeschepen, en verder meer dan 20 Rijnschepen, op aanstichting van de Engelsen met dynamiet vernield zijn. Dit zou zijn geschied omdat Nederland geweigerd had toe te staan dat de bedoelde schepen voor de overbrenging van vluchtelingen (van het garnizoen?) naar Engeland zouden worden gebezigd.

Koning Albert had nog vóór de beschieting der stad, Antwerpen willen overgeven, maar dit werd door de Engelsen belet.

(Naar wij vernemen is dit bericht zeer overdreven. Inderdaad schijnt men de Gneisenau vóór in de haven te hebben laten zinken. Van de

andere schepen zijn alleen de machines ontredderd. Dit moet reeds verleden week zijn gebeurd.

De reden van een en ander zal wel geweest zijn te zorgen, dat deze schepen de Duitsers, zo zij de vesting mochten binnenkomen, niet meer in bruikbare staat in handen zouden vallen. De redactie)

Antwerpen gevallen.

Het pleit voor Antwerpen is wel gauw beslist; de 25^e september zijn de Duitsers de eigenlijke belegering begonnen en thans reeds is de stelling in hun handen.

Voor de zoveelste maal is in deze oorlog de ondergeschikte waarde van vestingen, waartegen zwaar geschut in actie kan worden gebracht, aan het licht gekomen, tenzij men aanneemt, hetgeen van deskundige zijde is verzekerd, dat Antwerpen's forten lang niet zo sterk waren, als werd voorgegeven.

Veler verwachting dat het nationaal Belgische reduit zich maandenlang tegen een groot leger zou kunnen staande houden, is volkomen onjuist gebleken. Vermoedelijk zijn de Duitse troepen die de stelling tot overgave hebben gedwongen, niet eens zo buitengewoon sterk geweest.

De telegrammen in ons vorig ochtendblad deden een snelle val reeds voorzien. Dat het Belgische leger begon af te trekken en de Engelse hulpstroepen nog alleen de verdediging volhielden, was een aanwijzing dat de Engelsen de aftocht van hun bondgenoten dekten en uitsluitend met dat doel nog stand hielden. Het komt ons dan ook voor dat de opgegeven sterkte van de Engelsen binnen de stelling zeer sterk is overdreven.

Of het Belgische leger in zijn poging om af te trekken en zich elders bij zijn bondgenoten te voegen, is geslaagd, zullen we weldra, misschien reeds heden nog, vernemen.

De val van de centrale stelling van het land is een zware slag voor het reeds zozeer beproefde België. Toch is er ook een goede kant aan: het bombardement der stad, waarvan vooral de Nederlanders in de eindeloze uittocht van de radeloze bewoners de verschrikkingen hebben gevoeld, is gedaan.

Het uit Antwerpen getrokken Belgische leger staat thans, naar een berichtgever van de Tijd meldt, in het Land van Waas.

Aan kardinaal Mercier, die thans de Antwerpen vertoeft, moet, naar de Tijd vernam, een verblijfplaats op een buiten onder Bergen op Zoom zijn aangeboden, welk aanbod door hem is aanvaard.

Over het bombardement, dat woensdag te middernacht begon, lezen we in een bericht aan de Tijd:

Op de weidse gebouwen, de huizen van antiek Antwerpen, de kasseien van de Keizerlei, het zware Justitiepaleis, het museum, de Meir, het standbeeld op de Groenplaats en vlak in de omgeving van de Onze-Lieve-Vrouwe kathedraal vielen de granaten, en op wel een dozijn plaatsen laaiden de vlammen op.

Nadat de Duitse bevelhebber von Beseler ten tweede male een onderhandelaar tot de commandant der vesting had afgezonden, om de overgave der stad te eisen, en deze eis was afgewezen, werd het bombardement met dubbele kracht hervat. In het zuidelijk deel ontploften munitievoorraden, welke in brand waren geschoten, en ook langs de havenkant en verderop in de richting van het Justitiepaleis veroorzaakten de barstende projectielen geweldige

branden. Tegelijkertijd werden hevige gevechten langs de Nete geleverd, waar de verenigde Belgen en Engelsen er een ogenblik in slaagden, de Duitsers terug te werpen op de linkeroever der Nete, maar deze kwamen met nieuwe troepen opzetten, en zo konden de bondgenoten zich niet handhaven.

Consulaat te Antwerpen.

In het Nederlandse consulaatsgebouw te Antwerpen zijn de consul-generaal, de heer Van den Bergh, en de vice-consul, de heer Th. de Meester jr., tot woensdagmiddag op hun post gebleven. Die dag gelukte het nog met veel moeite, een telegram aan de Nederlandse regering te zenden. Sindsdien hebben ze elkaar niet meer gezien. De Heer De Meester is donderdagmiddag, toen het bombardement een ogenblik minder fel en onrustbarend scheen, nog op het consulaat geweest om van daar zijn fiets te halen. Het gebouw zelf was toen nog ongeschonden.

Onze vice-consul heeft de ganse woensdagnacht in een kelder in de Tolstraat (waar hij op kamers woonde) doorgebracht, ja, hij heeft daar in de duisternis, die het niet mogelijk maakte, dag en nacht van elkaar te onderscheiden, tot 4 uur in de middag vertoefd. Veilig was het daar allermint: ware een granaat niet door het keldergewelf gestuit, onze landgenoot zou met zijn lotgenoten, drie Amerikaanse journalisten, ellendig omgekomen zijn.

Donderdagnacht school hij in de kelder van het Queen's hotel, waar tal van personen van allerlei nationaliteiten samengekomen waren. Vrijdag wist hij na een paar vruchteloze pogingen om Antwerpen te verlaten, zich eindelijk een plaatsje te verzekeren op de stoomboot De Telegraaf, waarmee hij Hansweert bereikte.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 10 oktober. Bekendmaking van het grote hoofdkwartier van hedenmorgen 11 uur.

De gehele vesting Antwerpen is met alle forten in onze handen.

Roosendaal, 10 oktober. Ik verneem officieel, dat de Duitsers gisterenmiddag te 2 uur Antwerpen zijn binnengekomen.

Breda, 12 oktober. Vluchtelingen verhalen, dat de brand te Antwerpen minder hevig begint te worden.

Oostende, 9 oktober. De Duitsers gebruikten 200 kanonnen voor het bombardement van Antwerpen, stukken van 28, 30 en 42 cm met een schootsverte van 14 km. Het bombardement begon eergisteren om half tien en hield om 10 uur voor enige uren op, waarna het tegen middernacht met grotere hevigheid hervat werd.

Van de leden van het corps diplomatique hebben de gezanten van Frankrijk, Engeland en Rusland Antwerpen het laatst, om 11 uur, met de pakketboot verlaten. Duizenden vluchtelingen en gewonden zijn hier aangekomen. De boten naar Engeland zijn eivol.

Brussel, 10 oktober. Reeds de 20^e september was van Duitse zijde voor het geval van een beschieting van Antwerpen het aanbod gedaan om voor zover dat mogelijk was de geschiedkundige bouwwerken van de stad te sparen. Dit aanbod werd door de Belgische regering aangenomen. Zij liet door tussenkomst van het Amerikaanse gezantschap te Brussel donderdagavond, een dag na de aanvang der beschieting dus, aan het Duitse burgerlijke bestuur een opgave toekomen van de voornaamste bouwwerken met een plattegrond.

Daarop zijn een groot aantal afdrukken van dit plan, waarop ook ziekenhuizen en een weldadigheidsinstelling aangetekend waren, door het civiele bestuur onmiddellijk aan de bevelhebber der belegeringstroepen gezonden, die ze op zijn beurt nog 's nachts aan de stellingen van de artillerie heeft laten ronddelen.

Berlijn, 10 oktober. Over de val van Antwerpen schrijft het Berliner Tageblatt: Een der belangrijkste bolwerken van de wereld is in nauwelijks 12 dagen aan de vijand ontruikt. Achter de Belgische verdedigers stond Engeland, men kan wel zeggen met opgeheven karwats. Als in Belgische harten de gedachte opkwam om het nodeloze vernielen en bloedvergieten door capitulatie te verhinderen, sprak Brittannië zijn veto uit. Gehoorzamen moest iedereen, zelfs de koning. Dat heeft voor gevolg dat de stad die zo vol levens- en werkkracht was, nu zwaar gehavend zal zijn en op een goede dag zal wel een vloek uit duizenden kelen over het kanaal naar de verleiders geslingerd worden.

De Vossische Zeitung zegt: De mogelijkheid van een gewelddadige aanval op Antwerpen is te danken geweest aan de meerderheid van de Duitse artillerie, die alle dekkingen in korte tijd verpulverde en alle bouwwerken vernielde.

De Deutsche Tageszeitung: De val van Antwerpen bewijst, dat wij alleen een grote sector zelfs van de uitgebreidste vesting behoeven in te nemen, om de overige gedeelten ervan door ons moorddadig vuur onhoudbaar te maken. Zodoende bevat de inneming van Antwerpen in 11 dagen wezenlijk reeds de kiem tot de verovering van Parijs. Antwerpen gevallen, het is een slag die niet alleen België terneer werkt, maar tegelijk ook Engeland zeer gevoelig moet treffen. Antwerpen was het bruggenhoofd voor de aanval der Engelsen op onze flank. Te Antwerpen voelden de verblinde Belgen

zich rechtstreeks onder bescherming van Engeland. De hulp der Engelsen is van geen waarde gebleken en heeft het lot van Antwerpen niet kunnen afwenden. Daarom is Engeland tot onze voldoening ook rechtstreeks bij deze nederlaag betrokken.

De Kreuzzeitung: In strategisch opzicht is de verovering van Antwerpen van even grote waarde als de daden van Hindenburg in Oost-Pruisen zijn geweest.

De toestand.

Woensdag hebben de Duitsers ten zuidwesten van Dendermonde de overgang over de Schelde geforceerd. Dientengevolge was de militaire toestand bij Antwerpen geheel gewijzigd, aangezien daardoor de terugtocht van het Belgische en Engelse leger in de richting van Oostende in gevaar was gebracht. Inderdaad zijn dan ook de Duitsers naar het noorden opgedrongen; gisteravond hadden zij Moerbeke, bij de grens van Zeeuws-Vlaanderen bereikt. Nu is de vraag of zij daardoor nog een aanzienlijk aantal troepen de terugtocht hebben kunnen afsnijden. De Engelsen zijn later uit Antwerpen vertrokken dan de Belgen. Ze zijn gisterochtend begonnen over de pontonbrug bij Vlaams Hoofd de stad te verlaten. Waren zij gisteravond reeds verder dan Moerbeke, dat ongeveer 30 km ten westen van Antwerpen ligt? Een aanzienlijk gedeelte wellicht wel. Wij hebben immers gelezen dat de Engelsen bij hun troepenvervoer naar Antwerpen gebruik hebben gemaakt van Londense motorbussen en vrachtauto's. Dat echter een aanmerkelijk deel van hen te laat is gekomen, mag men opmaken uit het grote aantal dat door de Nederlandse troepen is geïnterneerd.

Het voordeel, dat het bezit van Antwerpen de Duitsers oplevert, is natuurlijk in de eerste plaats negatief, aangezien een centrum, van waaruit de verbindingslijnen en de flank konden worden bestookt, heeft opgehouden te bestaan. Men kan echter verwachten dat de Duitsers nu zullen trachten zich met spoed van heel Vlaanderen met Oostende meester te maken. Zij krijgen alsdan een landingshaven voor Engelse troepen in bezit en kunnen wellicht de uiterste linkervleugel der bondgenoten benauwen.

Antwerpen, donderdag.

Wat er vandaag gebeurt zal in de geschiedenis blijven als iets, waarbij het offer van Moskou verbleekt.

Het is prachtig en het is afschuwelijk. Antwerpen, een stad nu met ongeveer driekwart miljoen mensen, loopt leeg. Duizenden en duizenden trekken er langs de noordelijke wegen naar Nederland. Duizenden gaan er ook met elk vaartuig dat beschikbaar is. Stoomboten, jachten, lichters, motorboten zijn boordevol. Vanavond om 7 uur zullen er op zijn best enkele honderden mensen in de stad zijn overgebleven. Het is onmogelijk deze uittocht te beschrijven. Er is nooit zoiets in de wereld geweest. Vanochtend heb ik er twee uur lang aan de oever van de Schelde naar zitten kijken, hoe de drommen langs de weg beneden mij zich naar de Nederlandse grens bewogen.

Er liepen in de stoet nooit minder dan zes of zeven mensen op een rij. De twee uur waarin ik het gadesloeg was slechts een 10^e van de tijd dat de uittocht duurde. Van vanochtend 4 uur tot het ogenblik dat ik dit schrijf, 3 uur in de namiddag, is het almaar doorgedaan. Te voet, in karren, 20 en 30 mensen van alle leeftijden bijeen. Op rijwielen en motorfietsen, zich spoedend, voortstrompend en op

krukken. De bevolking van Antwerpen trekt uit, meenemend wat ze kan.

Hier zittend op de kade met de laatste twee- of drieduizend mensen wacht ik op een boot om weg te komen. Het is halverwege de namiddag van een schone dag, op deze 8^e oktober, en de zon neigt onder, maar wij kunnen de zon niet zien, want de hele lucht is bedekt door een geweldige zwarte wolk, die in vijf kolommen van de aarde opstijgt en zich over de hemel verspreidt. De Belgen verbranden de hoge petroleumtanks over de rivier, die het hele land, het noorden van Frankrijk en de Rijnprovincies voorzien. Alleen in Galicië en op de Amerikaanse olievelden kan er zo'n onmetelijke brand zijn.

Er zijn nog andere branden, over de hele stad. Sommige zijn door de Belgen zelf gesticht om de beletten, dat de enorme voorraden van de stad de vijand in handen vallen. Hier aan de havens worden de boten gevuld met allerlei soort provisie. Lichters vol graan worden weggesleept en de sleepboten zijn zelf tot aan de boeg volgeladen met vlees in blik en meel. Blijkbaar wil men de Duitsers niets achterlaten.

Een uur geleden liep ik de stad door naar de Mechelse poort om te zien hoe het met het vechten stond. Wat althans de slag in de onmiddellijke nabijheid betreft is het een achterhoedegevecht. Antwerpen zal worden prijsgegeven. Dat is duidelijk, maar de redenen waarom het wordt opgegeven zijn even koel en koud als die, waarom Brussel is prijsgegeven.

Mijn tocht door de stad toonde mij dat. Als wij de stad trachten te houden, zeggen de Belgen, zullen duizenden levens verloren gaan, want de Duitser vecht met alle wapens die hij kan vinden tegen de

mensheid en zijn machtigste wapen is het leven van de burgers die wij niet zullen offeren, dat weet hij. Ik kan niet ontdekken, hoevelen er vandaag door het granaatvuur zijn gedood, maar vooral aan de zuidkant van de stad kunnen het er niet weinigen zijn.

De granaten vallen als altijd wonderlijk en zonder onderscheid te maken. Het huis van de Engelse chaplain is tweemaal getroffen en het huis van de portier van mijn hotel is afgebrand. Terwijl ik met een Engelse marinematroos liep viel er een granaat vlak aan de overkant van de straat op het trottoir. Ze sloeg een gat van een goede halve meter diep en de stukken vlogen overal in de rondte. Wij werden beiden plat op de grond geworpen, maar bleven ongedeerd. Een paard, dat een kar vol vluchtelingen trok, werd gedood en in de kar werd een kind door een granaatsplinter zwaar gewond. Een andere granaat viel slechts een vijftig meter van een Engels hospitaal en doodde op straat vier mensen.

De bondgenoten kunnen de oorlog niet op die manier voeren. Hun plan moet zo zijn, dat de stad wordt gespaard, en dat gebeurt nu. Hoe het plan zal zijn, daarvan kan ik niet meer zeggen. Alleen hierop moet de nadruk worden gelegd, dat Antwerpen niet verloren is. Er is geen nederlaag geleden, al is misschien, onder de drang van omstandigheden in Frankrijk, de fout begaan niet eerder versterkingen voor het Belgische leger te zenden. Men had de Duitsers niet zo ver mogen laten doordringen, dat ze de stad konden treffen.

Intussen houden de Engelsen hen op een afstand, een paar duizend Engelsen tegen een overweldigende overmacht en het meest helse granaatvuur, zeggen de Belgen, dat er nog in de oorlog is geweest. Te zijner tijd wanneer alles in orde is, zullen de bondgenoten hun stelling ontruimen en zich verplaatsen, waarschijnlijk naar het

westen. Hier aan de kade staan de hele Rode-Kruisuitrusting en vele Belgische veldbatterijen gereed om over de pontonbrug de Schelde over te trekken, en wij, de laatsten van de burgerlijke bevolking, wachten op de laatste boten

Op de Schelde, later.

Vanochtend, toen het donker begon te worden, ben ik op het allerlaatste ogenblik aan boord van een lichter gegaan. Wij blijven de hele nacht op stoom liggen om morgenochtend op het getijde af te zakken. De zware kanonnen schieten nog van weerskanten. Het 9,7 geschut van de Engelsen houdt niet stil. Er is een eentonige regelmaat in hun vuur en in dat van de Duitsers. Enige forten schieten over de stad, hetgeen er op wijst, dat de Duitsers genaderd zijn. Het gillen van de granaten is zo veelvuldig geworden, dat wij er haast niet meer op letten.

Over de rivier bieden de brandende petroleumtanks een overweldigend schouwspel aan. De zware rook rolt zich in machtige kronkels uit boven de flikkerende vlamtongen, die het land mijlen in de omtrek verlichten. Op de rivier is het heel stil, want alle boten, die stoom op hadden, zijn vertrokken en alleen onze lichter en een paar andere liggen midden op het water te wachten op de eb.

Van de havens is juist het geluid van een reeks ontploffingen gekomen. De Belgen blazen enige havenbruggen op. Vanmiddag hebben ze in de voornaamste vaarwaters lichters laten zinken. Vele waren geladen met graan. Nooit is er, te Moskou niet en nergens, zo'n prachtige verspilling geweest. De oorlog behaalt hier zijn overwinningen op beide legers.

Net dat ik schreef, ging het schieten, dat toen met tussenpozen geschiedde, weer in een geregeld bombardement over, gelijk een

zware zomerse regenbui volgt op de eerste spaarzame druppels. In de laatste weken heb ik veel zware gevechten gehoord, maar niets dat hiermee is te vergelijken. Van weerskanten pakt men er met volle kracht op los. Met zo'n bombardement, lijkt het wel, zou men de wereld tot gruis kunnen schieten. Men kan de kanonnen der bondgenoten duidelijk onderscheiden. Hun granaten moeten met ettelijke tientallen in de minuut vallen.

Vrijdag, bij het aanbreken van de dag.

De aanblik van de dageraad is gewijzigd door de grote rookwolk, die nog boven de petroleumtanks opstijgt en die zich eindeloos ver langs de lucht uitstrekt. Hemel en rivier zijn somber loodgraauw en alles is grijs binnen de wijde kring, waarvan de kathedraal van Antwerpen het middelpunt is. Uit de stad stijgen twintig dunne rookspiraal, slank als minaretten, omhoog. Van hier kan men niet de schade zien, die er door het bombardement is aangericht, maar een man, die zojuist aan boord komt, vertelt me dat er overal granaten gevallen zijn, die ongeveer op de drie straten er een teisteren. Er zijn zowat 30 huizen afgebrand en er is een groot aantal doden. Zojuist heeft er een geweldige ontploffing in de dokken plaatsgehad. Uit wat men mij vertelt moet ik opmaken, dat het de pontonbrug is, een van de bruggen in het noorden van de stad. Er volgde een tweede ontploffing en toen met tussenpozen nog vijf andere, wat de verwoesting der forten beduidde. Het Engelse en het Belgische leger moeten de Schelde overgestoken zijn en een nieuwe fase van het gevecht om Antwerpen is begonnen.

De rivier is overvol met vaartuigen van allerlei soort, zelfs baggermachines en veerboten zijn zwaar geladen met mensen en bagage. Toen de forten opgeblazen waren wilde de schipper van onze lichter, die met kippen en mensen geladen is, niet langer

wachten, want hij meent, dat de Duitsers elk ogenblik kunnen komen. Toch blijft het zware Engelse geschut doordonderen. Het verschrikkelijke bombardement, waar ik gisteravond over schreef, duurde van zowat half elf tot elf uur. Nu wordt er opnieuw stelselmatig gevuurd.

Langs de weg, aan de Nederlandse grens.

Ik ben weer in de drom van uitgewekenen aangeland, ongetwijfeld de wonderlijkste stoet, die uit de wereldgeschiedenis bekend is, en onder hen, die voorbijtrekken, zijn er velen, die ik gisteren gezien heb. Een man trekt voorbij, die een handkar duwt, waarop al zijn draagbare have ligt en verder zijn doodzieke vrouw met hun kind. Er is nog leven in de vrouw na 24 uur trekken op deze wijze. Op een wagen staan 27 mensen, ze maken welhaast een vrolijke indruk, nu zij zich zoveel mogelijk verzetten tegen hun vrees voor de toekomst en het onbekende dat hun boven het hoofd hangt, opgelucht als zij voor het ogenblik zijn, dat er geen onmiddellijk gevaar van granaten dreigt. Verder zijn er geestelijken en boeren, rijke mensen en armen, nonnen, die waarschijnlijk tevoren heel zelden hun kloosters verlaten hebben, blinde mensen en verlamde, oude vrouwen met doodsbleke gezichten, die wel niet weer terug zullen keren en oude mannen, die rustigjes, bijkans verwaasd, hun pijp roken en kinderen aan de hand houden, die gelukkig zijn in hun halve besef van wat er gebeurt. De processie is wel vijftien tot twintig kilometer lang, een onafgebroken stroom wagens en karren, waar voetgangers naast gaan. En dit is nog niet alles, want ook langs zijwegen en paden trekken ze weg van hun thuis. Ergens trof ik een heel kampement van uitgewekenen aan. Het waren er honderd, die hun wagens uitgespannen hadden en in het bos overnachtten. Op deze manier brachten de meesten de nacht door, want de stoet dezer ongelukkigen, die zich gisteren bij het aanbreken van de dag

in beweging heeft gesteld, komt niet hard vooruit. De meesten hadden dekens, velen matrassen meegebracht en godzijdank was het weer prachtig.

In een vluchtelingentrein, later op vrijdag.

Er kunnen nog honderd dingen aan het verhaal van Antwerpen toegevoegd worden, die mettertijd verteld zullen worden en opgetekend in het stadsarchief, waarvan ik de boeken nog pas gisteren naar de kelders van het stadhuis heb zien overbrengen.

De straten van Antwerpen zijn leeg, geledigd in een geest van opoffering als nimmer tevoren gekend is. Wanneer de Duitsers de stad binnentrekken zullen ze slechts de lege schaal van de stad vinden. Zo iemand drie maanden geleden gezegd had, dat zoiets gebeuren kon, zou niemand het geloofd hebben.

Hier in de trein, die opgepropt is met uitgewekenen lijkt het nog bijna onmogelijk, dat dit waar kan zijn. Maar het is waar en geen verbeeldingskracht kan wat hier geleden wordt benaderen. Er is een lichtende plek in de geschiedenis van onze laatste twee dagen en dat is de sympathie van het Nederlandse volk en haar praktisch effect. Van terugkerende uitgewekenen heb ik al gehoord hoe goed de Nederlanders geweest zijn, maar het geduld en de vriendelijkheid van de gastheren van dit verloren half miljoen mensen uit Antwerpen kan niet genoeg geprezen worden.

De gehele weg van de uittocht zijn ons Samaritanen tegemoet getreden en aan elk spoorwegstation werd er melk en etenswaar uitgedeeld.

Te Antwerpen was het mogelijk te denken, dat christelijkheid en redelijkheid van de aardbodem verdwenen waren, maar hier op

Hollands gebied herleeft de hoop en het is weer mogelijk te geloven, dat er eenmaal een einde aan de verschrikking van de oorlog zal komen en dat uit al deze ellende en pijn iets goeds voor de wereld zal voortvloeien.

Rotterdam, zaterdagavond.

De positie in Antwerpen was gisterenochtend als volgt:

Het Belgische leger was op de westelijke oever van de Schelde teruggetrokken. De Engelse 9,7 kanonnen vuurden nog aan de zuidkant van de stad, maar de forten daar en in het oosten waren 's ochtends opgeblazen.

Het zwaarst was de beschieting donderdagavond tussen half elf en elf uur. Er moeten toen wel 200 granaten in de minuut zijn gevallen. Het geweld was ontzettend. De Engelsen hebben vijf dagen aan een stuk gevochten. 's Ochtends ging het schieten nog bij tussenpozen door, meest van Engelse kant.

In de stad heeft het granaatvuur meest woonhuizen beschadigd. Toen ik gisteren de stad verliet waren er ongeveer dertig verbrand.

De uittocht van de bevolking was een van de merkwaardigste gebeurtenissen die de wereldgeschiedenis kent. Honderdduizenden hebben de nacht van donderdag op vrijdag onder de blote hemel doorgebracht. Er waren honderden gebrekkigen en zieken bij. Een vrouw die roodvonk had, is onderweg gestorven, en er waren nog enige doodsgevallen.

Het beleg van Antwerpen.

Men schrijft ons van de grens:

Heden mocht ik een jonge Belgische ingenieur ontmoeten, die tevens een schrijver bleek te zijn, en die mij in brokstukken een verhaal ter hand gesteld heeft en zal ter hand stellen, waarvan hier het eerste gedeelte volgt.

Het overweldigende enthousiasme bij de mobilisatie in België, bij het gestadige aankomen van zingende, bevlagde benden vrijwilligers uit alle wijken van het land, Walen en Brusselaars vooral, naar de opgekropte, rumoerige kazernes, mijn eigen reis uit Brussel naar Antwerpen, per spoor te midden van hagen wuivende vrouwen en kinderen. Het vertrouwen toen van de fuselier die hoopte en verwachtte een behendige kogel aan een makkelijk te ontmoeten vijand te mogen toedienen, 's avonds de heldenverhalen uit Luik gretig en vergroot aanhoorde en later woedende vlijt zag bij de verdedigingswerken rond Antwerpen, om na de bezetting van Brussel onze "réduit" ten minste voor de overweldiger te vrijwaren, een vlijt die stilaan in de vaste overtuiging voortgezet werd dat niet eens een ernstige poging tegen Antwerpen te vrezen was. Wat een verbittering nu, en toch welke troost nog, na de val van Antwerpen, die we nu vernemen!

Deze laatste bijzonderheid is nu de pijnlijkste overdenking. U weet dat, bewesten Antwerpen, naar de plannen van generaal Brialmont, een fort ontbrak, te Verrebroek, tussen het fort van Haasdonk en de geïnundeerde wijk bezuiden de linkeroever der Schelde. Iedere vrees was dat het Duitse leger de Schelde te Dendermonde zou oversteken en dan, door de bres, bij het onvoltooide van het ontwerp in de verdedigingslinie gelaten, gemakkelijk na één enkele infanteriebestorming met de beschieting der stad zou kunnen een aanvang maken. Een fort van Nieuwkerken, immers, evenmin als een redoute te Vrasene, staan op het land noch op het ontwerp van Brialmont. De beide forten van eerste linie op de linkeroever bij de

Schelde zijn Steendorp en het fort de Haasdonk dat ik even meldde (op de grond per gemeente Haasdonk, vlak bij Sint-Niklaas). De streek, onder water gezet nu, is ook zo belangrijk niet geweest, noch bij de Hollandse grens, nog op de Rupel en de Nete. Maar daarover later meer.

Het dringende werk bleek dus te zijn, een sterke voorlopige verdediging tussen het fort van Haasdonk en het geïndeerde gedeelte van het noorden op te werpen. Zo gauw de tweede linie Kruibekke-Zwijndrecht-Kallo in staat van verdediging was gebracht, ging de Belgische genie de werken op het front van zes à zeven kilometer inzetten. Er werd natuurlijk in de hele omheining aan verschansingen gewerkt, maar in het oosten van Antwerpen was het ontwerp Brialmont reeds gans uitgevoerd, de forten waren voltooid, men was gerustgesteld en vreesde slechts voor een aanval uit het oosten. Het was ongeveer 15 augustus, en ik verzeker het u, er werd duchtig gearbeid. Om de hiaten te stoppen, werden zeven redouten ontworpen. De redouten waren door veldbatterijen en schuilplaatsen voor machinegeweren geflankeerd en door loopgraven verbonden. Iedere route bezat een sterke omheining van prikkeldraad, tien meter breed, en voor de hele lijn liep nog een tweede afspanning, even sterk. Wolfskuilen werden op een breedte van twintig à dertig meter gegraven. Een wolfskuil die uit een trechter in de grond, één meter diep, bestaat, met, in het midden geplaat, een paal, aan de top gescherpt, is de gevaarlijkste verdediging tegen welke stormlopende infanterie of ruitery kan oplopen. Prikkeldraad kan 's nachts, bij verrassing, op één punt gesneden worden, en niets kan fuseliers, die zich veilig achter een goede omheining waanden, zo neerslaan als het plotseling aanschouwen van haar vernieling. Wolfskuilen moeten door opgehoopte lijken worden gevuld, voordat de stormloop door de

vijand kan bevolen worden. Die stormloop moet dan nog over een ongelijk, moeilijk gangbaar terrein gebeuren.

Ik gedenk het: het is een prachtige tijd geweest. Soldaten en burgers werkten samen, en uit de ongerustheid der eerste dagen, ontstaan bij de overtuiging dat we werkelijk op het zwakke punt stonden, volgde stilaan, bij het ijverige graven en palen slaan en draad spannen, bij het gelijkmaken van de hele streek, bij het nazien 's avonds van de overdag afgemaakte verschansingswerken, een groeiend vertrouwen in de sterkte van onze verdediging aan die kant, en, bijgevolg, van onze nieuwe hoofdstad. Er werden prachtige hoeven gesloopt; onder de blakerende zon schaduwrijke boomgaarden neergehaald, waar 's morgens de rode appelen nog in het blauwe loof, over de blauwe zoden, hel blonken; het weke, saprijke witte hout der rillende populieren, in hun lange rijen aan weerskanten der Vlaamse wegen geplant, of de rechte, stillere beuken, die in de donkerte naar de witte hoeve leiden, zoals een gang recht naar een klaar venster of de hemel leidt. De noeste eiken ook, die de grond rond de wortel zwart maken, allen werden aangevallen. Men hoorde de bijl slaan, regelmatig, de boom krakend klagen, en met een dof geluid, dan, bij het breken der loten op de grond, de val. Het was pijnlijk, ja, maar sterkend werk. Hoe wreder het werk, hoe meer ook de man de noodzakelijkheid gaat voelen van wat hem opgelegd wordt, hoe groter ook het denkbeeld dat hij zich over het nut van de afgeleverde arbeid zal vormen.

Dat al heeft als uitslag gehad dat wij, wij bijzonder, die het gevaarlijke hiaat stopten, ons eindelijk vol vertrouwen gingen voelen, overtuigd dat onze verschansingswerken, met schuilende batterijen achter de loopgraven opgesteld, tenminste even sterk zouden zijn als de lijn der voltooide forten. Voortaan was Antwerpen voor ons buiten gevaar. Des te meer daar nu reeds de

Duitsers een aanval tegen Dendermonde gepoogd hadden, die stad ingenomen en verwoest, zoals men weet verbrand en platgeschoren, de Schelde zelfs zonder al teveel moeite over te steken. De Belgen, inderdaad, bij hun achteruittocht, slaagden er niet in, de brug te Dendermonde op te blazen, daar, naar verluidt, de elektrische geleidedraad door een Duitse kogel werd afgesneden. Daarna werden zij achteruit geslagen en weer naar de overkant de Schelde, te Dendermonde gedreven. Wij hebben die dagen en die nachten niet meer als soldaten van de genie, maar als fuseliers in de loopgraven doorgemaakt. Wie als wij dit gevaar heeft meegemaakt en het daarna dit gevaar weet verminderen, voelt hij dan ook geen nieuw vertrouwen over zijn eigen veiligheid in zich opdagen? Was het niet het klare bewijs dat, zoals wij, ook de vijand nu de nutteloosheid van een aanval, zelfs tegen de zwakste zijde der vesting, begon in te zien? Hij dreef zijn infanterie vooruit tot bijna in het bereik van onze kanonnen, en ging dan zonder weerstand achteruit. De tegenstelling maakte bij ons het gevoel van veiligheid nog veel acuter: wij dachten allen, gelukkige streek, gezegende streek, gij wordt door geen vijand ooit bezocht; het gold als een waarheid, wij waren bereid om erover te zweren. Wat mensen heb ikzelf met zulke woorden gepaaid en gerustgesteld, waarvan ik zo de uittocht heb doen uitstellen. Want de mensen, och, ze denken dat de soldaat alwetend is, dat hij met zekerheid over de toestand in Rusland, in Frankrijk, in Duitsland, over de legermachten in deze of gene streek verneemt, op de hoogte wordt gesteld van elke verplaatsing van troepen. En vele soldaten denken dan ook dat zij aangesteld zijn om de bevolking te verlichten. Veertien dagen geleden hoorde ik een soldaat beweren dat 300.000 Franse soldaten tussen Mechelen en Antwerpen ingekwartierd lagen en dat 80.000 Engelse fuseliers, te Zeebrugge ontscheept, naar Antwerpen ijlden. Toen ik hem durfde zeggen dat ik zo vrij was

er niets van te geloven, schold hij mij uit voor “een der zeven wijzen” en beweerde het uit zijn ogen klaar te hebben gezien. Over de suggestie bij de soldaat zou nog meer te zeggen zijn. Later zal ik er u misschien, na dit, een ander staaltje van geven. Hoe begrijpelijk trouwens: er wordt door iedereen maar al te gauw geloof gehecht aan wat gewenst wordt. Maar ook die praat van de soldaat geeft de zekerheid weer in dewelke wij rond Antwerpen leefden.